

Portretna fotografija Ivana Večenaja iz 1944./45. godine

Ivan VEČENAJ

Seljak, slikar, pjesnik i književnik

IZ MOJE MLADOSTI

Iako su već dobro poznati događaji o poslijeratnom križnom putu 1945. g., uvijek se može nešto reći o tome tužnom događaju koji čovjeka i danas potresa, ili ga strah obuzme sjećajući se one velike opasnosti u kojoj si se nedužan nalazio.

Zovem se Ivan Večenaj, rođen sam 18. svibnja 1920. godine u siromašnoj seljačkoj obitelji u selu Goli koje se nalazi na lijevoj obali rijeke Drave u Prekodravju, na samoj hrvatsko - mađarskoj granici (koja je za mnoge naše suseljanje bila granica grobnica). Kao dijete i poslije kao dječarac slušao sam nebrojeno puta svoga oca, susjede i bake o teškim vremenima kada smo mi Hrvati i Mađari bili u zajedničkoj aus-tro-mađarskoj monarhiji (državi) i trpjeli teška poniženja i vrijeđanja od Mađara nazivajući nas: *a buta horvat, a bideš horvat, a bolont horvat*.

Slušao sam i to kako smo se poslije Prvoga svjetskog rata oslobodili Mađara koji su nam 800 godina bili gospodari, ali slušao sam i to, kada smo se riješili toga velikog zla s Mađarima, opet upali u drugo zlo, ujedinjeni u kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Granica s Mađarskom (koja je bila stotinjak metara iza naše crkve) koju su od 1921. g. čuvali srpski graničari bila je zatvorena.

Na našim poljima uz granicu, radilo se samo od izlaza do zalaza sunca, a kretanje po selu dopušteno je bilo ljeti samo od 5 sati ujutro do 9 sati navečer, a zimi od 7 sati ujutro do 5 sati navečer. Kako nam je po noći bilo zabranjeno kretanje selom, išli smo jedni drugima preko plota i po voćnjacima. U tome teškom razdoblju bilo je moje odrastanje u selu na granici bez slobode. Stanovnici su čekali spas došla ona od bilo koga, pa tko onda od poštenih ljudi može zamjeriti nama i našem veselju kada smo 1941. godine dobili Nezavisnu Državu Hrvatsku?

Meni je tada bila 21 godina i morao sam na odsluženje vojnog roka, ali prije poziva pošao sam kao pitomac u domobranksku pješačku dočasničku školu u Zagrebu. Bilo je to 7. listopada 1941. g. kada još u našoj domovini nije bilo borbi ni ratovanja. U školi smo bili redovito obavještavani o stanju u domovini, pa smo u siječnju 1942. g. čuli na školskom predavanju da su se u našoj domovini pojavili neki odmetnici koji ruše željezničke pruge i mostove.

Poznato je da je tada došlo do formiranja ustaško - domobrankske pukovnije koja je ne zadugo bila prestrojena u gorske združove. Tako sam i ja bio dodijeljen stožernoj satniji IV. bojne 1. gorskog zdruge, za pomoćnika opskrbnom dočasniku, od kojega sam u činu narednika 1944. g. preuzeo vođenje opskrbe.

U jesen 1944. g. pošao sam u Zagreb na tečaj za časničke pripravnike, koji je trajao od 1. rujna do 23. prosinca 1944. godine. Po završenom tečaju i po isteku mog dopusta od 30 dana, nisam se mogao vratiti u svoju jedinicu, koja je kao posada bila u Novoj Gradiški, odnosno u Cerniku, zbog porušenih željezničkih pruga, sve do 30. ožujka 1945. godine Dana 21. travnja došla je zapovijed da se povlačimo prema Zagrebu. Pri povlačenju bio sam vođa povoza u takozvanoj pozadini kojoj su pripadali: liječnik, veterinar, krojači, postolari, pekari i

kuhari. Kretali smo se zapregama po cesti, dok je naša stožerna satnija u sklopu IV. bojne išla uz naš bok po livadama i šumama da nam osigura slobodan prolaz.

Dana 8. svibnja stigli smo u Zagreb i zatim se uputili prema Zaprešiću, u kojem je bilo na tisuće izbjeglica što civila, što svih rodova vojske - ustaša, domobrana, Talijana, Nijemaca, Čerkeza pa i četnika, tako da se kamionima cestom nije moglo proći. Došlo je tada do razdvajanja da bi se oslobodila cesta i tako su jedne uputili prema Celju s napomenom da će se predati Amerikancima, a druge prema Mariboru koji će se predati Englezima (naravno Amerikancima u Italiji, a Englezima u Austriji). Mi smo bili određeni prema Celju u Sloveniji i putem nismo bili ni od koga napadnuti. Kada smo se malo odmakli od Celja počeli su nas tući topovi sa svih strana. Nastao je veliki metež, plač žena i djece, jauk ranjenih, a sve što je moglo bježati, pobjeglo je u šume. Kako je noć bila blizu, ostali smo u šumi bez ikakve veze, bez vodiča koji bi poznao ovaj kraj, no tumaralo se i išli smo dalje prestrašeni u toj sablasnoj noći dok nije nastala velika tama pa smo stojeći drijemali, molili i plakali sve dok se nije počelo svitati, pa bismo onda krenuli dalje u nepoznato.

Negdje oko podne bili smo opet napadnuti u šumama i opkoljeni nismo mogli dalje pa smo tu dočekali i noć. Premoreni od puta i od straha mnogi, pa i ja, iako to nisam htio, zaspao sam pred zoru pod jednim drvetom. Probudio me udarac kundaka puške u čelo. Skočio sam na noge, ali su me pograbila dva partizana i počeli udarati nogama i kundacima. Vidio nisam ništa, jer mi je krv s čela zalijala oči. U taj čas netko od partizana vikne: "Pustite ga i dajte ga meni." Drhtao sam kao šiba na vodi, a ovaj primi me za ruku i reče: pođimo! Idući tako došli smo do neke vode u šumi i reče mi: "Umijte se." Došavši do vida, na svoje veliko čudo, pred sobom ugledam domobrana iz moje satnije, koji je prije mjesec dana otišao na dopust u Bosnu i pridružio se partizanima. Jedan čas gledali smo jedan drugoga, i ja mu rečem: "Eto me, Jusufe, strijeljaj." A on meni odgovori: "Mene bi Alah ubio kada bih ja vas ubio, ali vas moram svući, jer to će i onako drugi učiniti." Obukao sam njegovo staro odijelo, dao mi je svoju šolju i žlicu i poveo me u skupinu zarobljenika, koja je na jednoj livadi čekala za pokret. Na rastanku zahvalio sam se od srca Jusufu na čovječnosti i ljudskosti i poželjeli smo si jedan drugome sretan put.

Oko podne, bilo je to 13. svibnja, krenuli smo u četveroredu i prva postaja bio nam je Reichenburg (Zidani Most u Sloveniji). Samo što smo stigli i sjedjeli na mjestu, netko od partizana poviče: "Diži se i okreni se desno i slušaj dobro." Bila je blizu noć i nekome se žurilo da ostvari svoje zle namjere vidjevši pred sobom veliku kolonu jadnika. Ovdje mu se pružila prilika da smišljenom laži pobije na stotine nedužnih ljudi. Na konju desno od naše kolone sjedio je partizanski oficir (valjda komesar), koji se najprije okrene skupini Čerkeza i na ruskom jeziku reče im: "Vas, drugovi, poslat ćemo u Rusiju neka vam ondje sudi blagoroč Staljin", a po tome okrene se prema našoj koloni i kaže: "Ja ću ići sada k vama od jednoga do drugoga i svaki da mi kaže iz kojega je sreza (kotara) i kada je došao u vojsku.

Svi oni koji su došli u vojsku 1941. i 1942. g. ići će kući, a oni koji su došli u vojsku 1943. i 1944. g. ići će u našu narodnu vojsku." Nitko u koloni nije ni s kim razgovarao, svatko je mislio svoje misli i čekao da dođe ovaj partizanski oficir do njega. Došavši do mene upita: "Koji srez?" Brzo odgovorim: "Koprivnica, u vojsku sam ušao 1943." Tako bi one koji su bili određeni da pođu kući gurnuo na jednu stranu, a one, među kojima sam bio i ja, za vojsku

gurnuo bi na drugu stranu. Sve one koji su rekli da su došli u vojsku 1941. i 1942. g. potjerali su odmah prema Savi, a nas koji smo rekli 1943. i 1944. g. potjerali su do crkve, pa smo tu i prespavali. Među nama u našoj skupini bilo je mnogo visokih časnika, što me je brinulo, jer bilo je i onih koji su bili stariji, ali sada gdje si, tu si.

Ujutro 15. svibnja potjerali nas od crkve izvan sela na cestu po kojoj smo jučer došli i tu nas zaustavili čekajući jednu manju skupinu zarobljenika, koja je dolazila od rijeke Save, da nam se priključi. U toj koloni opazim domobrana Marijana koji je bio uz mene kada smo jučer odgovarali onome partizanskom oficiru od kuda smo i kada smo došli u vojsku. Vidjevši ga kako dršće i plače, povukao sam ga k sebi da čujem zašto plače, ali odgovor je bio: "Šutite, šutite!" - i dalje dršće i plače sve dok se nije malo smirio, a to je bilo tek u Samoboru, kamo su nas dotjerali. Tu sam od njega čuo ovu strašnu i jezovitu priču: "Zatvorili su nas blizu Save u neku veliku kuću (dvorac) i cijelu noć bi odvodili po desetoricu na strijeljanje. Kada bi odvodili, plakalo se i molilo, vikalo i vrištalo, a koji bi se opirali, toga bi zaklali i ostavili da u strašnim mukama umire pred nama, sve do pred jutro kada netko od partizana vikne da je dosta, i tako sam ja ostao živ s nekoliko zarobljenika."

"Marijane, pa zašto si rekao da si došao u vojsku 1942. godine?" upitao sam ga. Odgovorio je kako je povjerovao da će ići kući. Pitamo se danas koliko je bilo takvih mladića (kao Marijan koji je došao u vojsku 1944. g.). Mnogi koji se još nisu ni brijali, nevini i nedužni platili su svojim životom od tog oficira, koji je lažući ne samo u Zidanom Mostu, mnoge i mnoge umjesto kući poslao u strašnu smrt. Kada sam čuo tu priču od Marijana, bio sam preplašen, jer zaista sam se nalazio u koloni smrti u kojoj ti svakog trenutka netko može oduzeti život.

Iz Samobora potjerali nas preko Karlovca u Netretić na neko imanje, iz Netretića opet u Karlovac. Tu su nas građani hranili (neka im je hvala i od Boga plaća). Jednoga dana u Karlovcu, u logoru bilo je na tisuće zarobljenika, pozvali su preko zvučnika da se svi časnici i dočasnici odvoje i tko to ne učini bit će strijeljan. Tu skupinu u kojoj sam bio i ja, potjerali su iz Karlovca u nepoznato. Idućeg dana u nekom selu svećenik nam je pružio kruha u košarici. Vidjevši to, partizan ga je kundakom udario u prsa pa se stari svećenik srušio na zemlju. Crne misli toga časa prolete glavom. Kada ovaj može svećenika ubiti, može i mene. Oko pola noći zaustavili su nas u nekoj šumi i naredili da na mjestu sjednemo, uz smrtnu kaznu ako se tko podigne. Tišina kao u grobu, a u šapatu čulo se samo - jao nama, jao nama. Čitavim putem od ovog trenutka molio sam i zazivao: "Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grješnike sada i na času smrti naše." Noć je bila tamna i stravična, bez mjeseca, stiskali smo se jedan uz drugoga i nijemo čekali ono najgore, jer stalo se nije radi odmora, već sigurno radi dogovora.

Tako sjedeći i drhtajući čekali smo više od tri sata, što je za nas bila čitava vječnost. A onda se začulo: "Diž' se, pokret!" Bilo je to olakšanje možda za koji trenutak dužeg života. Toga dana stigli smo u Pisarovinu i smjestiše nas u kulturni dom i okolo njega. Sebi sam našao ležaj ispod pozornice. I tu cijelu noć partizani bi tražili nekakvu pomoć i odvodili zarobljenike koji se nažalost više nisu vratili. Iz Pisarovine potjerali su nas prema Sisku i smjestili na Viktorovcu, gdje smo gladovali nekoliko dana, jeli lišće i travu, da bi nas nakon toga potjerali u Popovaču na sajmište, i dopustili ženama iz sela da nam nešto skuhaju. Za pomoć su tražile zarobljenike da oljušte krumpir. Kako sam ja bio 1943. g. u Popovači sa svojom bojnom u posadi, žene su me prepoznale i povukle da ljuštim krumpir. Tu su me nahranile, dale mi deku

i punu torbu hrane - graha, slanine, brašna, kruha i sira. Iz Popovače potjerali nas u selo Križ na spavanje.

Ujutro je bio pokret, ali nažalost ja se nisam mogao podići s ležaja. Udarilo mi je u koljena ono vino što sam u Popovači popio. Na moju veliku sreću kraj mene su bili jaki momci koji su sa mnom dijelili ono jelo što sam u torbi imao i nosili su me do Bjelovara u logor na Ciglanu. Tu smo bili mi časnici i dočasnici odvojeni bez jela nekoliko dana i onda nas potjerali iz Ciglane. Na izlazu dobili smo veliki bijeli kruh i utovarili u vagone za stoku. Opet jeza i strah, kamo sada. No ne znam zašto, istovarili su nas u Podravskoj Slatini i smjestili na sajmištu. Tu smo dobili kukuruzno brašno u bačvama za naftu, ali jeli smo, iako je užasno mirisalo po nafti. Mnogi nisu hranu imali u što primiti, pa su primali u kapu, šaku, u cipelu, ili u rukav od bluze i košulje. Popodne došla je na sajmište i stala do naše kolone jedna manja kolona od oko 300 zarobljenika, pa smo se počeli raspitivati kamo tko ide. Rekli su da idu iz Apatina u Bjelovar u vojsku. Ja odmah skinem naprtnjaču s hranom i pružim je svojim dečkima koji su me nosili do Bjelovara i skočim u kolonu za Bjelovar.

Nakon kraćeg vremena kolona zarobljenika u koju sam prešao, krenula je iz Podravske Slatine prema Virovitici, gdje su nas s hranom dočekali mnoge žene i djeca. Tu smo prespavali na sajmištu i ujutro krenuli u Bjelovar. Kada smo došli u Kloštar Podravski, pobjegao sam iz kolone s jednim suseljanom u žito pokraj ceste. Čekali smo da kolona odmakne, podigli se i poljima Batinske i Kalinovca požurili u borovu šumu na Đurđevačkim Pjeskima, po kojoj smo neopazice došli u predvečerje na obalu rijeke Drave u selo Gabajeva Greda. Tu smo u jednom šumarku čekali noć i razmišljali kako prijeći rijeku Dravu, uzdajući se ponajprije u jednog čovjeka koji je s mojim ocem bio u Prvome svjetskom ratu.

Kada je pala noć, pošli smo do njega. Kada je čuo da sam sin Andrije Večenaja, sakrio nas je iako svjestan opasnosti. Sutradan 13. lipnja svojim čamcem uz pomoć svojeg sina prevezao nas je preko Drave i tako smo se spasili. Plakali smo od sreće i veselili se, jer smo sada doma u Prekodravju, zahvaljujući se dragom Bogu što smo se riješili križnog puta i smrti koja je svakog časa bila bliža nego vlastita košulja, od prvog trenutka mojeg zarobljavanja, kada me je spasio moj domobran Jusuf. U Zidanom Mostu spasila me 1943. godina, u Popovači spasila me puna torba dobivene hrane, u Podravskoj Slatini imao sam hrabrosti prijeći (pobjeći) u drugu kolonu, što je također isto bio moj spas, jer sam imao priliku pobjeći i doći do Gabajeve Grede u kojoj su me dobri ljudi prevezli preko Drave.

Ovo moje sjećanje neka je na spomen svim žrtvama križnoga puta, moleći se dragom Bogu da se to nikada više ne ponovi.

Gola, 13. svibnja 2005. godine.

NAPOMENA

Autor zahvaljuje Ivanu Biršiću iz Koprivnice na poticaju i pomoći pri nastanku ovog teksta koji je faksimilno prenijet iz časopisa Hrvatski domobran broj 6/2005., a prilog je životopisu klasika "hlebinske slikarske škole" i hrvatske naivne umjetnosti Ivana Večenaja.